

REMISSYTTRANDE

Till: Socialdepartementet

Angående: SOU 2025:61 Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt

Datum: 2025-10-04

SAMMANFATTNING

Svensk-Etiopiska Familjeföreningen (SEFF) har tagit del av Adoptionskommissionens betänkande Sveriges internationella adoptionsverksamhet – lärdomar och vägen framåt (SOU 2025:61). Vi har ingen möjlighet att bedöma de utsagor som handlar om hur adoptioner hanterats historiskt, men vi upplever att adoptioner från Etiopien till Sverige under den tid som våra medlemsfamiljer genomfört adoptioner har hanterats korrekt. Vi fokuserar därför vårt svar på en del av de framåtriktade förslagen och avstår från att kommentera de delar som hanterar historien.

Utredningen innehåller flera värdefulla förslag till stödinsatser som direkt kan förbättra situationen för adopterade personer. Dock finner vi att utredningens mest genomgripande förslag – avveckling av internationella adoptioner och statlig offentlig ursäkt – bygger på otillräckligt underlag och riskerar att skapa mer skada än nytta för de cirka 60 000 internationellt adopterade personer som lever i Sverige idag. Vi befarar att dessa förslag, trots goda intentioner, kan leda till ökad stigmatisering, försämrat psykiskt välbefinnande och samhällets ifrågasättande av personers livsberättelser. En avveckling innebär också att barn som är i behov av att växa upp i en familj kommer att förvägras en sådan möjlighet.

Vi tillstyrker däremot flera av utredningens konkreta stödåtgärder, inklusive inrättandet av ett nationellt resurscentrum, resebidrag för återresor, förbättrat samtalsstöd och stärkt dokumentation. Dessa insatser bör genomföras skyndsamt oavsett vad som händer med frågan om eventuell avveckling.

Våra huvudsakliga ställningstaganden är följande:

- Vi avstyrker förslaget om avveckling av internationella adoptioner och föreslår istället en fördjupad utredning om hur verksamheten kan reformeras och säkras.
- Vi avstyrker förslaget om en generell statlig offentlig ursäkt och föreslår istället individuellt anpassat stöd och erkännande för dem som drabbats av konkreta oegentligheter.
- Vi tillstyrker principen om ökat statligt ansvar men motsätter oss att detta genomförs enbart som förberedelse för avveckling.
- Vi tillstyrker inrättandet av ett nationellt resurscentrum för adopterade personer.
- Vi tillstyrker resebidrag för återresor till ursprungslandet.

- Vi anser att förslaget om DNA-databas kräver vidare utredning med särskilt fokus på integritetsskydd och praktisk tillämpbarhet.
 - Vi tillstyrker förbättrat samtalsstöd för adopterade, stöd vid ursprungssökning, förbättrad dokumentation och arkivering samt utbildning och kompetensutveckling för berörda yrkesgrupper.
-

SYNPUNKTER PÅ UTREDNINGENS FÖRSLAG

Vi utvecklar nedan vårt resonemang kring de punkter där vi avstyrker förslag eller anser att förslaget bör utredas vidare.

AVVECKLING AV INTERNATIONELLA ADOPTIONER

Utredningen föreslår att verksamheten med att förmedla barn för adoption till Sverige ska avvecklas. Detta är utredningens mest genomgripande och kontroversiella förslag. Vi avstyrker detta förslag av flera skäl.

Stigmatisering av adopterade och deras familjer

Ett totalt stopp för internationella adoptioner riskerar att skapa en övergripande negativ bild av adoption som institution och fenomen. När staten väljer att helt avveckla en verksamhet som pågått under lång tid och berört ett stort antal personer, signalerar man att det som skett varit grundläggande felaktigt eller skadligt. Detta skapar stigma för de internationellt adopterade personer som redan lever i Sverige, oavsett om deras individuella adoptioner innehöll oegentligheter eller inte.

Adopterade personer lever redan med en komplex identitet och processar kontinuerligt frågor kring ursprung, tillhörighet och identitet. Många har goda relationer till sina adoptivfamiljer, samtidigt som de kan bära på frågor kring sitt ursprung. Ett statligt beslut som i praktiken framställer internationell adoption som fundamentalt problematisk försvårar denna redan komplexa identitetsprocess.

Stigmatiseringen drabbar även adoptivfamiljer som kan uppleva att deras familjebildning ifrågasätts retroaktivt. Detta kan skapa onödiga spänningar och konflikter i familjer som redan hanterar komplexa frågor.

Även de biologiska föräldrar som frivilligt valt adoption för sina barn kan påverkas negativt. Många biologiska föräldrar i ursprungsländer har fattat svåra beslut i hopp om att ge sina barn bättre möjligheter. Ett svenskt beslut om avveckling på grund av systematiska oegentligheter kan skapa skuld känslor även hos dem som inte drabbats av oegentligheter, eftersom hela systemet målas upp som problematiskt.

Risk för försämrat psykiskt mående hos adopterade

Vi befarar allvarligt att utredningens förslag kan påverka adopterades psykiska hälsa negativt genom att deras livsberättelser undermineras. Många adopterade har integrerat sin adoption som en del av sin identitet och livshistoria. De kan ha bearbetat komplexa känslor

och hittat en acceptans för sin situation. När staten genom ett totalt stopp signalerar att internationell adoption varit ett fundamentalt misstag, undermineras denna bearbetning. Det blir svårare att upprätthålla en positiv eller neutral syn på den egna adoptionen när samhället markerar att den inte borde ha skett.

Vi ser också en risk för att förslaget skapar onödiga konflikter mellan adopterade och adoptivföräldrar. När staten markerar att adoption inte borde ha skett kan det bli svårare för adopterade att upprätthålla goda relationer med sina adoptivföräldrar, särskilt i familjer där det redan finns spänningar. Adopterade kan känna lojalitetskonflikter mellan sitt ursprung och sin uppväxtfamilj, vilket fördjupas när staten tar ställning mot adoptionsinstitutionen.

Vi noterar att utredningen inte systematiskt analyserat hur dess förslag påverkar adopterade personers välmående. Det saknas konsekvensanalyser av hur den adopterade befolkningen kan komma att reagera på och påverkas av ett totalt stopp. Adopterade är inte en homogen grupp, och deras syn på det egna livet och den egna adoptionen varierar kraftigt.

Undermåligt beslutsunderlag

Vi anser att utredningens förslag till avveckling bygger på ett otillräckligt beslutsunderlag både metodologiskt och analytiskt. Utredningen saknar representativa kvantitativa studier eller beräkningar på hur stor andel av de cirka 60 000 adoptionerna som faktiskt innehållit oegentligheter av olika slag. De kvalitativa intervjuerna med drabbade adopterade är värdefulla för att förstå individuella erfarenheter och konsekvenser, men de kan inte ligga till grund för generaliserande slutsatser om hela adoptionsverksamheten. Vi vet inte hur stor andel av adoptionerna som berörs, vilket är avgörande för att bedöma proportionaliteten i ett totalt stopp.

Utredningen genomför inte heller någon systematisk jämförelse mellan risker och nyttor av olika handlingsalternativ. Ett totalt stopp har konsekvenser inte bara för Sverige utan även för barn i ursprungsländer som potentiellt kunde ha fått familjer. Alternativa lösningar såsom skärpt tillsyn, höjda krav på säkerhetsmekanismer, statligt övertagande av förmedlingen och samarbete endast med länder som uppfyller höga standarder utforskas inte tillräckligt ingående. Utredningen påstår att problem funnits historiskt och drar slutsatsen att verksamheten ska avvecklas, men tar inte hänsyn till nuläge och analyserar inte systematiskt om problemen kan lösas på annat sätt.

FN:s barnkonvention bygger på att barnets bästa ska bedömas individuellt för varje barn. I denna utredning argumenteras dock för att barn ska ses som grupp där kollektiva risker övertrumfar individuella behov. Detta är en fundamental förskjutning från ett individcentrerat till ett kollektivt perspektiv. Att göra kollektiva bedömningar som övertrumfar individuella barns behov står i strid med denna grundprincip. Om ett barn faktiskt behöver en adoptivfamilj och alternativet är långvarig institutionsvård, hur kan man då säga att adoption inte är till det barnets bästa? Utredningens logik skulle kunna användas för att motivera att neka hjälp till individuella barn för ett abstrakt större goda, vilket är etiskt problematiskt.

Alternativa lösningar

Istället för ett totalt stopp bör andra alternativ utredas grundligt. Möjliga åtgärder är:

- Statligt övertagande av all adoptionsförmedling där svenska statliga myndigheter tar över verksamheten från privata organisationer och samarbetar direkt med myndigheterna i ursprungsländer. Detta eliminerar vinstintresset och skapar tydligare ansvarskedjor.
- Skärpta krav på dokumentation och verifiering innan någon adoption godkänns och grundlig utredning av varför barnet inte kan växa upp i ursprungslandet.
- Selektivt samarbete endast med länder som uppfyller höga standarder för rättssäkerhet, transparens och barnrättsskydd samt utökad tillsyn och uppföljning med regelbundna inspektioner och oberoende granskningar.
- Samarbete för att stödja ursprungsländer att bygga upp system som skyddar barn och minskar behovet av internationell adoption.

Dessa åtgärder skulle kunna möta många av utredningens farhågor utan att helt stänga dörren för barn som verkligen behöver familjer. Detta kräver dock en fördjupad utredning med adekvata kvantitativa och kvalitativa metoder, systematisk analys av olika alternativ, konsekvensbedömningar för alla berörda parter och internationella jämförelser med länder som valt olika vägar.

Vår samlade bedömning är att beslutsunderlaget för ett så drastiskt beslut som total avveckling, är otillräckligt. Vi uppmanar regeringen att avvisa detta förslag och istället tillsätta en fördjupad utredning om hur verksamheten kan reformeras och säkras på ett sätt som både skyddar barns rättigheter och möjliggör för barn som verkligen behöver det att få en familj.

STATLIG OFFENTLIG URSÄKT

Utredningen föreslår att staten ska ge en offentlig ursäkt till adopterade personer och deras familjer. Vi avstyrker detta förslag av flera skäl.

Risk för att upplevas som kränkande

En generell statlig ursäkt riskerar att uppfattas som kränkande av merparten av adopterade och deras familjer. Adopterade är inte en homogen grupp med gemensamma erfarenheter och behov. Många adopterade är trygga med att oegentligheter inte har förekommit vid deras adoption och ser inte sin adoption som något som kräver en statlig ursäkt. För dessa personer kan en sådan ursäkt upplevas som att staten ifrågasätter eller nedvärderar deras liv och deras familjer. Det kan kännas som att staten påstår att de borde ha fått växa upp någon annanstans, vilket kan vara kränkande för personer som är nöjda med sina liv.

En generell ursäkt riskerar att framställa alla adoptioner som fundamentalt problematiska, även de där allt gått rätt till och där alla parter agerat i barnets bästa intresse. Detta skapar en generalisering som inte stämmer med mångaas verklighet. Många adopterade känner ingen sorg eller ilska över sin adoption utan ser den som en del av sitt liv som gett dem möjligheter. Att staten ber om ursäkt för deras existens i Sverige kan upplevas som att deras perspektiv och känslor inte räknas.

En statlig ursäkt saknar individuell bedömning och riskerar att bli tom och meningslös för dem som verkligen behöver erkännande för specifika övergrepp de utsatts för.

Vi anser att en statlig ursäkt bör vara reserverad för situationer där det finns bred uppslutning bland de drabbade. Det finns ingen systematisk kartläggning i utredningen av hur stor andel av adopterade som faktiskt önskar en statlig ursäkt. Att genomföra en ursäkt utan bred förankring bland dem som påstås ska få upprättelse riskerar att skapa mer konflikt än försoning.

Signalerar medveten felaktighet som inte kan styrkas

Offentliga statliga ursäkter förekommer mycket sällan i Sverige. När en statlig ursäkt ges signalerar det att något exceptionellt inträffat. Det innebär att staten medvetet och systematiskt agerat felaktigt, att staten bär det fulla ansvaret för de felaktigheter som skett, och att omfattningen och systematiken i felen är klarlagd. Vi menar att detta inte kan styrkas i denna utredning.

Omfattningen av oegentligheterna är inte kvantifierad i utredningen. Vi vet inte hur stor andel av de 60 000 adoptionerna som faktiskt innehöll oegentligheter av olika grader. Att ge en generell ursäkt som omfattar alla adoptioner när det möjligen rör sig om en mindre eller okänd andel är oproportionerligt.

Alternativa vägar till erkännande och upprättelse

Individuellt stöd och upprättelse bör erbjudas till dem som drabbats av oegentligheter. En oberoende instans bör inrättas där adopterade kan få sina specifika fall utredda. När oegentligheter kan påvisas ska personen få ett individuellt erkännande av vad som hänt, hjälp med att kontakta biologiska släktingar, ekonomiskt stöd för resor och utredningar och vid behov ekonomisk kompensation. Detta kan ge verklig upprättelse till dem som faktiskt drabbats istället för en generell ursäkt som riskerar att inte betyda något konkret för den enskilde.

Det nationella resurscentrumet som vi tillstyrker bör få i uppdrag att arbeta med individuell upprättelse och skapa forum där adopterade kan dela sina erfarenheter och få stöd, utan att detta kopplas till en generell statlig ursäkt. Detta möjliggör ett mer nyanserat och respektfullt förhållningssätt till adopterades varierande erfarenheter och behov.

Vi uppmanar regeringen att avvisa detta förslag och istället fokusera på konkreta stödinsatser och individuellt anpassat erkännande för dem som verkligen drabbats av oegentligheter.

DNA-DATABAS FÖR ADOPTERADE

Utredningen föreslår att förutsättningarna för en nationell DNA-databas för adopterade bör utredas. Vi anser att detta kräver en mycket noggrann och fördjupad utredning med särskild hänsyn till integritetsskydd och den reella praktiska nyttan.

Principiella överväganden kring integritet

DNA-uppgifter utgör synnerligen känsliga personuppgifter med högsta skyddsvärde enligt dataskyddsförordningen GDPR. Genetisk information avslöjar inte bara identitet utan även hälsoinformation och annan mycket privat information. En statlig DNA-databas innebär att staten samlar och lagrar denna känsliga information om potentiellt tiotusentals personer. Detta är ett betydande intrång i den personliga integriteten som måste vara mycket väl motiverat och omgärdat av starka skyddsmekanismer.

Databasen får endast användas för det uttryckliga ändamålet ursprungssökning och måste noga skyddas från annat bruk såsom brottsutredningar eller forskning. Mycket höga krav på IT-säkerhet och åtkomstskydd måste ställas. Data måste skyddas mot både externa cyberattacker och obehörig åtkomst. Det måste finnas tydliga rutiner för vem som får tillgång till data under vilka omständigheter.

Praktiska begränsningar av nyttan

Det är viktigt att inte överskatta den praktiska nyttan av en svensk DNA-databas. Databasen kan endast matcha adopterade i Sverige med varandra eller med biologiska släktingar som också befinner sig i databasen. Detta innebär att om en adopterad söker sina biologiska föräldrar krävs ett organisatoriskt samarbete med landet i fråga.

Vårt förslag om fortsatt utredning

Vi föreslår att en fördjupad utredning tillsätts specifikt för DNA-databasfrågan. Denna utredning bör ha företrädare för Integritetsskyddsmyndigheten för att säkerställa att integritetsaspekterna beaktas fullständigt, adopterade personer för att deras perspektiv och behov står i centrum, integritetsexperten och forskare inom informationssäkerhet, DNA-tekniska experter och genetiker som kan bedöma de tekniska möjligheterna och begränsningarna samt jurister specialiserade på personuppgiftsskydd och internationell rätt. Vi föreslår också att etisk expertis bör inkluderas i en fortsatt utredning.

Utredningen bör systematiskt analysera proportionaliteten mellan integritetsintrånget och nyttan, de praktiska möjligheterna att faktiskt hjälpa adopterade hitta släktingar, olika tekniska och organisatoriska lösningar, internationella samarbetsmöjligheter och alternativa lösningar samt juridiska förutsättningar och risker. En viktig faktor att utreda är om och på vilket sätt organiserade samarbeten med andra länder kan utföras rent praktiskt. Först när detta är grundligt utrett kan ett beslut fattas om huruvida en svensk DNA-databas är en lämplig åtgärd.

Vår samlade bedömning är att förslaget om en DNA-databas är välmenad men att det finns utmaningar både vad gäller integritet och praktisk nytta. Vi uppmanar till försiktighet och grundlig utredning innan ett sådant system etableras. En etablering av en databas som i praktiken inte blir användbar kan skapa besvikelse.

Vi står gärna till förfogande för fördjupad dialog i dessa frågor och kan bidra med ytterligare underlag eller förtydliganden vid behov.

Svensk-Etiopiska Familjeföreningen (SEFF)

Magnus Kjellberg, ordförande

jmagnus.kjellberg@gmail.com